
Español
Deutsch
English
Русский
فارسی
O'zbek
Uz-Translations
Göktürk Yazısını
Öğrenme
Kılavuzu

ÖNSÖZ

Değerli Türkçe sevdalıları,

Bu kılavuz, Türkçenin ilk yazılı belgelerinde kullanılan Orhun (Göktürk) yazısını, Türkiye TÜRKlerine basit düzeyde öğretebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Kılavuzdan yararlanarak, Göktürkler döneminde yaşayan atalarımızın kullandıkları yazıyı öğrenebilir, Göktürk alfabesindeki tamgaların yazım ve kullanım özelliklerini kavrayabilirsiniz.

Bir alfabeyi derinlemesine öğretmek için bu kılavuz yetersiz kalacaktır. Çünkü burada Göktürk yazısı, oldukça basit düzeyde anlatılmaktadır. Kılavuzdan yararlanarak Türk ulusuna ait tek milli alfabe olan Göktürk alfabesini ve yazısını öğrenebilir, Orhun Yazıtları'nı okuyabilir, bugünkü Türkçeyi Orhun yazısına uyarlayabilirsiniz.

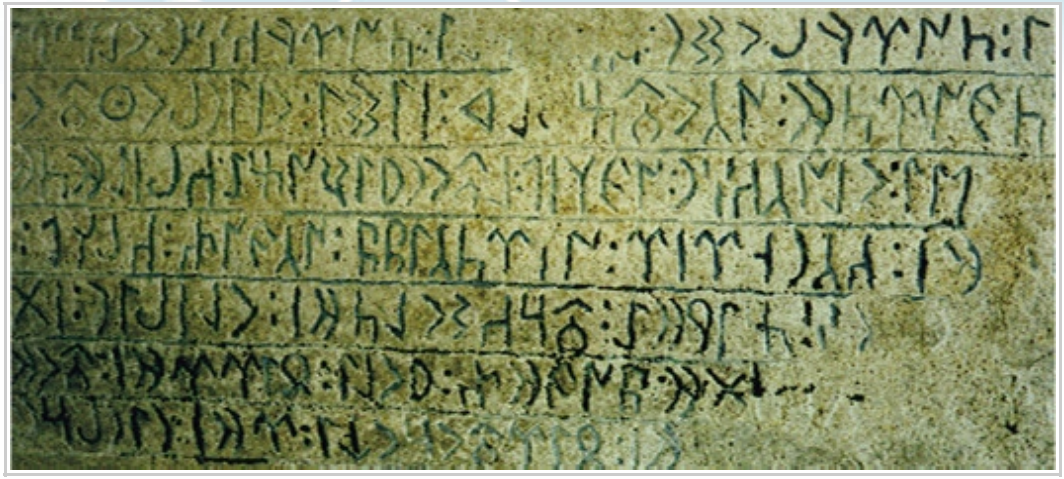
Bu kılavuz hakkındaki görüşlerinizi ve varsa yanlışlarımızı **bu bağlantıdan** ulaşabileceğiniz sayfada yorum yazarak bize bildirirseniz, çalışmamızın iyileştirilmesinde bize katkı sağlamış olursunuz. Kutlu dileğimiz, Türk gençlerinin Türk dilinin köklerine kadar uzanabilmesi ve oradan alacağı ışık ile bilinçlenmesidir.

Bu çalışma, acunun dört yanına dağılmış yüce TÜRK budununa armağandır.

Tanrı, TÜRK'ü korusun!

Yavuz TANYERİ µ ø ø ø ¢dz Î π ú Ñ I · y ã t I · ú λ 2 y ã ¢ y Ŝ ú

Göktürk (Orhun) Yazısı Hakkında

Türklerin bilinen ilk yazılı kaynakları olan Orhun Yazıtları'nda kullanılan Göktürk Yazısı, 7. yüzyıla kadar işlenerek temellendirilmiş ve bu dönemden sonra yazılı kaynaklarda kullanılır olmuştur. Orhun yazısının Göktürkler döneminde oluştuğu söylense de, Göktürk Yazıtları'nda kullanılan yazı dili üzerinde yapılan dil bilimsel araştırmalar, Türk yazı dilinin Göktürklerden çok daha önceye kadar uzandığını göstermektedir. Bir yazı dilinin, Orhun Abideleri'ndeki olgunluğa ulaşabilmesi için, uzun yıllar boyunca işlenmesi gerekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, Orhun yazı dilinin en eski dönemlerinin milattan önceye kadar uzandığını söyleyebiliriz.

Türk yazı dilini belgelerle takip edebildiğimiz 7. yüzyıldan sonraki dönemde, Orhun yazısı 5-6 yüzyıl boyunca Türklerin yaşadığı geniş coğrafyada kullanılmıştır. Karahanlılar döneminde Uygurların oluşturduğu yeni alfabenin yaygınlaşmaya başlamasıyla, Göktürk yazısı bırakılmıştır. Bu yazının en güzel örneklerini bulduğumuz Orhun Yazıtları, bin yıldan fazla süre boyunca kendini koruyarak bugünlere ulaşmış olsa da, ancak 19. yüzyılın ortalarında keşfedilmiştir.

Göktürk alfabesindeki harfler, doğadaki nesnelerden hareketle oluşturulmuştur. Bu özelliğiyle Orhun alfabesinin, Göktürklerden binlerce yıl önce yaşayan TÜRKlerin oluşturdukları bir "**resim yazısının**" devamı olduğu söylenebilir. Çünkü tamgaların çoğu, doğadaki veya insan tasavvurundaki nesnelere benzemektedir. Söz gelimi, "↓" tamgası, aşağı doğru bakan bir oku göstermektedir. Bu harfin alfabedeki karşılığı da, "**ok - uk**" biçimindedir. Bu konu ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak işlenecektir.

Göktürk yazısındaki tamgalar (harfler), genellikle dikey ve yatay çizgilerden oluşmaktadır. Çünkü Göktürkler, genellikle tamgaları sert yüzeylere kazıyarak yazıyı oluşturuyorlardı. Bir bakıma "**çivi yazısı**" özelliği gösteren Orhun yazısı, oldukça ilkel yöntemlerle taşlara kazındığı hâlde, oldukça estetik bir görünüme sahiptir. Göktürk yazısı, genellikle keskin çizgilere sahip olmakla birlikte, kağıt üzerine aktarılınca (Irk Bitig gibi) daha yumuşak çizgilerden oluşmaya başlamıştır.

Göktürk yazısı, bugünkü Türk yazısına tam ters biçimde sağdan sola doğru yazılmaktadır. Alfabede toplam 38 tamga (harf) bulunmaktadır. Bu tamgaların 30 tanesi sessiz, 4 tanesi sesli, 4 tanesi de çift seslidir. Şimdi Orhun Türkçesinin gramerini ve sözcük bilgisini bir yana bırakarak, Göktürk yazısını öğrenmeye tamgaları tanımayla başlayabiliriz.

Göktürk alfabesindeki 38 harf, aşağıdaki tabloda toplu hâlde gösterilmiştir. Bu tablo, Orhun yazısını öğrenirken, özellikle ünsüzlerin kalınlık - incelik durumlarını anımsamak amacıyla sıkça kullanılacaktır. Dilerseniz tabloyu **buradan** bilgisayarınıza indirebilirsiniz. Ayrıca Göktürk alfabesiyle bilgisayarda yazı yazmak için, Göktürk yazı fontuna sahip olmanız gerekmektedir. O fontu **buraya dokunarak** bilgisayarınıza indirdikten sonra, "**Başlat > Çalıştır**" satırına "**fonts**" yazın ve açılan pencerenin içine indirdiğiniz dosyayı yapıştırın.

ÜNSÜZLER

Orkun		Latin
Kalın	İnce	
𐰚	𐰴	B
𐰋	𐰃	D
𐰍	𐰓	G
𐰆	𐰇	K
𐰼	𐰽	L
𐰾	𐰸	N
𐰺	𐰻	R
𐰽	𐰾	S
𐰉	𐰇	T
𐰘	𐰖	Y

BÜTÜN ÜNLÜLERLE KULLANILANLAR

Orkun	Latin
𐰯	Ç
𐰣	M
𐰞	P
𐰦	Ş
𐰸	Z

ÜNLÜLER

Orkun	Latin
𐰀	A - E
𐰃	I - İ
𐰆	O - U
𐰍	Ö - Ü
𐰇	Ė

ÇİFT SESLİLER

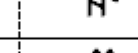
Orkun	Latin
𐰇𐰴	IK - K - KI
𐰦𐰃	İÇ - Çİ
𐰆𐰇	OK - UK
𐰍𐰇	ÖK - ÜK
𐰣𐰼	LD - LT
𐰾𐰯	NÇ
𐰾𐰘	ND - NT
𐰾𐰓	NG
𐰾𐰽	NY

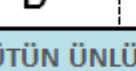
SÖZCÜK AYIRMA TAMGASI

Orkun	Latin
𐰺	:

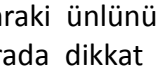
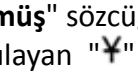
ÜNSÜZLER		
Orkun		Latin
Kalın	İnce	
		B
		D
		G
		K
		L
		N
		R
		S
		T
		Y
BÜTÜN ÜNLÜLERLE KULLANILANLAR		
Orkun		Latin
		Ç
		M
		P
		Ş
		Z

Göktürk alfabesinde 30 tane ünsüz harf bulunmaktadır. Bu harflerin 20 tanesi "**kalınlık - incelik**" durumuna göre değişen tamgalardır. Geriye kalan 10 tamganın da, 5 tanesi bütün ünlülerle kullanılan harflerden; 5 tanesi ise çift ünsüzü karşılayan harflerden oluşmaktadır.

Kalınlık - incelik uyumuna göre değişen ünsüzlerin kullanımı, şu şekildedir: Göktürk alfabesinde ünsüzlerin kalınlık - incelik uyumu, günümüzdeki büyük ünlü uyumu ile bağlantılıdır. Eğer bir sözcüğün ilk hecesinde "**kalın**" bir ünlü var ise, yazıda o hecedeki ünsüzün "**kalın**" biçimi kullanılır. Eğer ilk hecedeki ünlü "**ince**" ise, o hecede kullanılan ünsüzün de "**ince**" biçimi kullanılır. Örneğin "**budun**" sözcüğü Göktürk yazısı ile "" biçiminde yazılmaktadır. Dikkat edilirse "**budun**" sözcüğünün ilk hecesinde "**u**" ünlüsü bulunmaktadır. "**U**" sesi kalın bir ünlü olduğu için, onunla aynı hecede bulunan "**b**" sesinin de "**kalın**" biçiminin () kullanılması gerekmektedir.

Uyumu başka bir örnek ile açıklayalım: "**Tigin**" sözcüğü Eski Türkçede "" biçiminde yazılmaktadır. Bu sözcüğün ilk hecesinde bir ince ünlü olan "**i**" ünlüsü bulunmaktadır. Bunun için o hecedeki "**t**" ünsüzünün de "**ince**" biçimi olan "" tamgası kullanılmalıdır.

Şimdi Eski Türkçedeki ünsüzlerde görülen kalınlık - incelik uyumunu bir genelleme yaparak tanımlayalım: Eğer bir sözcüğün ilk hecesinde "**kalın**" ünlü (a, ı, o, u) varsa, o hecedeki ünsüz de "**kalın**"; eğer ilk hecede "**ince**" ünlü (e, i, ö, ü) varsa o hecedeki ünsüz de "**ince**" biçimiyle kullanılmalıdır. Elbette bu kural, yalnızca kalınlık - incelik uyumuna dahil olan 20 ünsüz için geçerlidir. Zira "**m**" sesini karşılayan "" tamgasının kalın veya ince biçimi yoktur.

Bütün ünlülerle kullanılan ünsüzler, içinde "**ç, m, p, ş, z**" seslerinin bulunduğu herhangi bir sözcüğün içinde kullanılabilirler. Örneğin "**çukur**" sözcüğünün başındaki "**ç**" sesi, kendisinden sonraki ünlünün kalın veya ince oluşundan bağımsız olarak "" biçiminde kullanılmalıdır. Burada dikkat edilecek olursa, "**çukur**" sözcüğünün iki hecesinde de bulunan "**u**" ünlüsünün, yalnızca birinci hecede yazıldığı görülebilir. Aynı şekilde bugün "**gümüş**" biçiminde kullanılan "**kümüş**" sözcüğünün "" şeklindeki yazımında "**m**" sesini karşılayan "" tamgası ile "**ş**" sesini karşılayan "" tamgasının ünlülerin durumundan bağımsız olarak kullanıldıkları görülebilir. Bu sözcükte, yine tekrar eden "**ü**" ünlüsünün yalnızca ilk hecede yazıldığı görülebilir.

Çift ünsüzden oluşan "" **[ny]**, "" **[ld - lt]**, "" **[nç]**, "" **[nt]** ve "" **[ng]** tamgaları ise, içinde bu çift ünsüzlerden bulunan sözcüklerde kullanılırlar. Örneğin "**ödünç**" sözcüğünün sonundaki "**nç**" sesini, "" tamgasını kullanarak "" biçiminde yazabiliriz. Bu sözcüğü "" biçiminde de yazmayı düşünebiliriz; fakat burada "**nç**" sesi için "" ve "" tamgalarını kullanmak yerine, tek "" tamgasını kullanmak daha mantıklıdır ve kurallı olacaktır.

ÜNLÜLER	
Orkun	Latin
𐰀	A - E
𐰃	I - İ
𐰆	O - U
𐰇	Ö - Ü
𐰴	Ė

Göktürk alfabesindeki ünsüz tamgaları ve kullanımlarını gördükten sonra, ünlülerin nasıl kullanıldıklarına bakabiliriz. Göktürk alfabesinde toplam 4 tane ünlü vardır. Bugün Türkçede kullandığımız 8 ünlü, Göktürk alfabesinde 4 harf ile gösterilmektedir. "**A**" ve "**E**" ünlülerini "𐰀" harfi; "**I**" ve "**İ**" ünlülerini "𐰃" harfi; "**O**" ve "**U**" ünlülerini "𐰆" harfi; "**Ö**" ve "**Ü**" ünlülerini ise "𐰇" harfi göstermektedir. Yandaki tablonun en altında gördüğünüz sonuncu harf ise, "**kapalı e (ė)**" sesini belirtmek için kullanılan "𐰴" tamgasıdır.

Göktürk alfabesinde ünlülerin sayısı oldukça azdır. Fakat bu genellikle, yazıda soruna yol açmamaktadır. Tabloda görülen ilk iki ünlü harf, sözcükler içinde rahatlıkla seçilebilmektedir. Çünkü bu harflerin kullanıldığı sözcük, eğer kalın ünsüzlerle yazılmışsa, kalın olan ünlüyü seçmemiz gerekmektedir. Örneğin: "**yaş**" sözcüğü "𐰽𐰀𐰉" biçiminde yazılmaktadır. Sözcüğün yazımına dikkat edilirse, başta "**kalın**" bir ünsüzün kullanıldığı görülecektir. Bu bize, kalın ünsüzden sonra yine kalın bir ünlünün bulunacağını işaret etmektedir. Aradaki ünlü harf olan "𐰀" tamgası, "**a**" ve "**e**" olmak üzere iki sesi karşılamaktadır. Biz bu durumda kalın olan ünlüyü seçeceğimiz için, ortadaki ünlüyü "**a**" sesi olarak okuyoruz.

Farklı bir örneğe bakacak olursak: "**kır**" sözcüğünü, Orhun yazısıyla "𐰴𐰃𐰼" biçiminde yazarız. Sözcüğün sağ baştaki ilk harfine bakacak olursak, "**k**" harfinin "**kalın**" biçiminin kullanıldığını görürüz. Bu bize, bu tamgadan sonra gelecek harflerin de "**kalın**" olacağını düşündürmelidir. Sondaki harf, yine "**r**" tamgasının "**kalın**" biçimidir. Demek ki tezimiz doğru yürümekte ve bir sözcüğün ilk hecesinde hangi türden ünsüz varsa, sonra gelenler de o türden olmaktadır. O hâlde, iki kalın ünsüzün arasında kalan ve "**I**" ile "**İ**" seslerini karşılayan "𐰃" ünlüsünün, "**kalın**" olan biçimini ("**ı**" sesini) seçmemiz gerekmektedir.

İlk iki sesli harfi, kalınlık - inceliğe göre okumak oldukça kolaydır. Fakat diğer iki ünlüyü bu biçimde okumak, olanaksızdır. Çünkü bu iki tamganın karşıladığı iki ses de, kalın veya incedir. Şöyle ki: "𐰆" tamgasının karşıladığı iki ünlü de "**kalın**"dır. Bu durumda ünsüzlerin durumlarına bakarak "𐰆" harfinin karşıladığı seslerden birini seçmemiz olanaksızdır. Örneğin: "**toy**" sözcüğü, "𐰚𐰆𐰉" biçiminde yazılmaktadır. Sözcüğün sağındaki ilk harften başlarsak, "**t**" harfinin "**kalın**" biçiminin kullanıldığını görürüz. Bu durumda ortadaki ünlü de "**kalın**" olmak zorundadır. Fakat "𐰆" harfinin karşıladığı "**O**" ve "**U**" ünlülerinin ikisi de "**kalın**" olduğu için, hangisini seçeceğimiz belli değildir. Bu durumda bu sözcüğü "**tuy**" diye de okuyabiliriz; "**toy**" diye de... Böylesi sözcüklerin okunması, genellikle sorunlu olmuştur. Bazı Türklük bilimcilerin "**Kül-Tigin**" biçiminde okudukları adı, bazıları "**Köl-Tigin**" diye okumuşlardır. Bunun için böyle sözcükleri okurken, anlamlı olduğunu düşündüğünüz en doğru biçimiyle seslendirmeniz gerekmektedir.

Göktürk yazısında, yazım kurallarına geçmeden önce birkaç örnekle ünlü - ünsüz kullanımlarını pekiştirelim:

- "𐰋𐰺𐰆" : **Oğuz**
- "𐰋𐰖𐰇𐰋𐰇" : **Ötüken**
- "𐰚𐰆𐰉𐰼" : **Katun**
- "𐰚𐰼𐰋𐰉" : **Tarkan**
- "𐰚𐰺𐰼" : **Kağan**
- "𐰉𐰉𐰃𐰆𐰉" : **Tonyukuk**
- "𐰃𐰸𐰼𐰺𐰸" : **İlteriş**
- "𐰽𐰉 : 𐰇𐰴𐰺𐰘": **Bengü Taş**

Göktürk Yazısında Yazım (İmlâ)

Göktürk yazısında bir yazım kuralı olarak ünsüzler her zaman belirtilir; ünlüler ise bazı durumlarda belirtilmezler. Buna benzer yazım kuralları, Göktürk yazısının sistemli yapısını ortaya koymaktadır. Şimdi birkaç madde hâlinde bu kurallara göz atalım:

* Sözcük sonundaki ünlüler, her durumda gösterilmek zorundadır. Örneğin "**bu kadar**" anlamındaki "**bunça**" sözcüğü, "𐰚𐰆𐰞𐰚" biçiminde yazılmaktadır. Sözcüğün son hecesinin sonunda bulunan "**a**" sesini karşılayan "𐰚" tamgası, bazen ilk hecelerde yazılmasa da son hecede kullanılmak zorundadır.

* İlk ve orta hecede "𐰚" tamgasının karşıladığı "**a - e**" ünlüsü genellikle kullanılmaz. Örneğin "**Tengri**" sözcüğü Eski Türkçede "𐰉𐰍𐰃𐰼" biçiminde yazılmaktadır. Bu sözcüğün ilk hecesinde bir ince ünlü olan "**e**" ünlüsü bulunmaktadır. Fakat bu ünlü, yazıda gösterilmemektedir. Bu durum, "𐰼" ünlüsünün "**ince**" okutması nedeniyle karışıklığa neden olmamaktadır. Burada tamganın okunuşunu, sözcüğün bütünündeki anlama göre de yapabiliriz.

* Bir sözcüğün art arda gelen iki hecesinde aynı ünlü varsa, bunların yalnızca bir tanesi (genellikle ilk hecedeki) gösterilir. Örneğin "**üçün**" sözcüğü "𐰾𐰇𐰴" biçiminde yazılmaktadır. Burada ilk hecedeki "**ü**" ünlüsünü karşılayan "𐰴" tamgası, ikinci hecede de olmasına rağmen yazıda gösterilmemiştir. Aynı şekilde "**Tigin**" adının "𐰾𐰋𐰉𐰼" biçimindeki yazımında da hem ilk hecede hem de ikinci hecede "**i**" ünlüsü bulunmasına rağmen, "**i**" ünlüsünü karşılayan "𐰉" tamgası yalnızca ilk hecede kullanılmıştır. Bu kuralın istisnaları bulunmakla birlikte, genel kullanım böyledir.

* İçinde hem ünsüz hem de ünlü sesi barındıran çift sesli "𐰃", "𐰽", "𐰓" ve "𐰺" tamgaları kullanıldığı zaman, yanlarındaki ünlüler yazılmaz.

* İnce ünlülerle birlikte kullanılan "𐰋" **[s]** harfinin, bazen "𐰽" **[ş]** harfi yerine kullanıldığı görülmektedir. Bunun tam tersi olarak "𐰽" **[ş]** harfinin, "𐰋" **[s]** harfi yerine kullanıldığı da görülmektedir.

* Göktürk yazısında sözcükleri veya sözcük gruplarını ayırmak için, bugünkü yazıda kullandığımız biçimde "**boşluk**" bırakmak yerine, "**iki nokta**" **(:)** kullanılmıştır. Her sözcükten veya sözcük grubundan sonra iki nokta konularak, yazının okunması kolaylaştırılmak istenmiştir. Bugün için bu, oldukça zahmetli ve gereksiz bir çabadır. Fakat o dönemde, sert yüzeyler üzerine kazınan sözcükleri ayırmada, iki nokta kullanılması anlamlıdır.

Göktürk Alfabesinin Kökeni

Göktürk alfabesindeki harfler dikkatle incelendiği zaman, Türklerin günlük yaşamda kullandığı nesnelerin yazıdaki hâli gibi olduğu anlaşılabilir. Özellikle "↓" (ok) ve "D" (yay) gibi, benzetilen nesneleri hem görsel olarak hem de ses açısından birebir karşılayan bu tamgalar, Göktürk alfabesinin TÜRKlere ait olduğunu da kanıtlamaya yeterlidir. Çünkü tamgaların görüntüsü ile karşıladıkları ses arasındaki benzerlikler, üzerinde durmaya değecek önemdedir. Bir benzerlik, rastlantı olarak kabul edilebilir. İki benzerlik, tesadüf olarak nitelendirilebilir. Fakat aşağıda sıralanan 11 benzerlik (fazlası da var), bunun bir tesadüf olmadığını söylemeye yeterlidir.

Tamgaların günlük yaşamdaki nesnelerden hareketle oluşmuş olmaları, Göktürk alfabesinin bir "**resim yazısı**" (hiyeroglif) oluşturan tamgaların devamı olabileceği konusunda da bizi düşündürmektedir. Şimdi kısaca, o harfleri inceleyelim:

TAMGA	AÇIKLAMA
 [EB - BE]	İnce ünlülerle kullanılan "**b**" sesini karşılayan bu tamga, Türkler için "**ev**" niteliği taşıyan bir otağa (çadıra) benzemektedir. Eski Türkçede sözcük sonlarındaki "**b**" sesleri, sonraki dönemlerde genellikle "**v**" sesine dönüşmüştür. "**Eb**" sözcüğünün de "**ev**" biçimine dönüştüğünü düşünürsek, bu tamganın "**ev**" (çadır, otağ) nesnesinden hareketle oluştuduğu söylenebilir.
 [AG - GA]	Kalın ünlülerle kullanılan "**g**" sesini karşılayan bu tamga, ayakta duran bir kişinin iki bacağı arasında kalan boşluğu andırmaktadır. Divan-u Lügati't TÜRK'te "**ağ**" sözcüğü, "*İki bacak arasındaki boşluk.*" biçiminde tanımlanmaktadır. Bugün de pantolonların veya benzer giysilerin iki bacak arasındaki birleşme yerine "**ağ**" denmektedir. İşte bu tamganın da, "**ağ**"dan hareketle oluştuğu söylenebilir.
 [EN - NE]	İnce ünlülerle kullanılan "**n**" sesini karşılayan bu tamga, iki basamaktan oluşan bir merdivene benzemektedir. Merdiven, "**inme**" eylemini gerçekleştirdiğimiz bir araçtır. Bugün "**in-**" biçiminde kullandığımız eylem, Eski Türkçede "**en-**" biçimindedir. İşte bu tamganın, "**en-**" eyleminden hareketle oluştuğu söylenebilir.
 [ER - RE]	İnce ünlülerle kullanılan "**r**" sesini karşılayan bu tamga, ayakta duran bir askere benzemektedir. Asker sözcüğünün Eski Türkçedeki karşılığı, "**er**"dir. Bu tamganın da, "**er**" görüntüsünden hareketle oluştuğu söylenebilir.
 [AS - SA]	Kalın ünlülerle kullanılan "**s**" sesini karşılayan bu tamga, asılmış bir cismi andırmaktadır. Sağ yana doğru uzayan kısım, nesnenin bağlı olduğu cismi; sol yandan aşağı doğru gelen kısım ise, asılmış bir nesneyi andırmaktadır. Bu tamganın oluşumunun da, "**as-**" eylemine dayandığı söylenebilir.

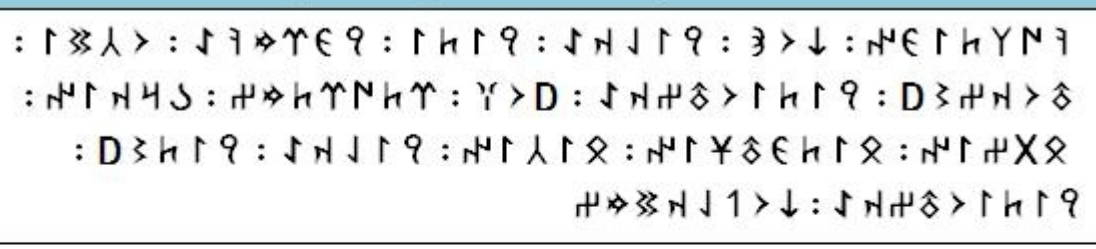
TAMGA	AÇIKLAMA
 [AT - TA]	Kalın ünlülerle kullanılan "**t**" sesini karşılayan bu tamga, Türklerin günlük yaşantısında oldukça önemli yeri olan "**at**"a veya eski Türk inancında kutsal olduğuna inanılan "**dağ**"a benzemektedir. Tamganın tepesindeki yukarı bakan ok, bir atın başını veya dağın doruğunu andırmaktadır. Bu tamganın, "**at**" sözcüğünün birebir harfleşmesinden veya Eski Türkçede "**tağ**" biçiminde kullanılan "**dağ**" sözcüğünün ilk iki sesinin alınmasıyla oluştuğu söylenebilir.
 [AY - YA]	Kalın ünlülerle kullanılan "**y**" sesini karşılayan bu tamga, Türk savaş sanatının vazgeçilmez parçalarından biri olan "**yay**"a benzemektedir. Bir yayın, gerilmemiş hâlini andıran bu tamganın, "**yay**" sözcüğünün ilk iki sesinin alınmasıyla oluştuğu söylenebilir.
 [P]	Bütün ünlülerle birlikte kullanılabilen ve "**p**" sesini karşılayan bu tamga, bir ipi andırmaktadır. Bu tamganın, "**ip**" sözcüğünden hareketle oluştuğu söylenebilir.
 [OK - KU]	Kalın ünlülerle kullanılan "**k**" sesini karşılayan bu tamga, Türk savaş sanatının temelindeki yayın tamamlayıcısı olan "**ok**"tur. Aralarında benzerlik kurduğumuz nesneye tıpatıp benzeyen bu tamga, doğrudan "**ok**" nesnesinin adını karşılamaktadır. Bu tamganın "**ok**" adından hareketle oluştuğunu söyleyebiliriz.
 [NT]	Çift sesli bir ünsüz olan ve tüm ünlülerle birlikte kullanılabilen bu tamga, Türk töresinde bir söz üzerinde karar kılmak, yemin etmek amacıyla yapılan bir törende kullanılan kaba (tasa) benzemektedir. Eski Türkçede, bugün de kullanılan "**ant içmek**" deyimi bulunmaktadır. Bir konu üzerine söz verecek (yemin edecek) Türkler, "**ant**" adı verilen bir kabın içine biraz kımız koyar, o kımıza da "**ant içecek**" tüm kişiler bileklerini keserek bir damla kan akıtırlarmış. Daha sonra o karışımdan, kişiler bir yudum içer ve böylece sözleri üzerine "**ant içmiş**" (yemin etmiş, anda olmuş) olurlarmış. İşte "**ant**" kabındaki "**nt**" sesini karşılayan bu tamganın, bu nesneden hareketle oluştuğu söylenebilir.
 [ES - SE]	İnce ünlülerle kullanılan "**s**" sesini karşılayan bu tamga, Göktürkler dönemindeki Türk budununun en önemli savaş aletlerinden biri olan "**süngü**"ye benzemektedir. İnce ve uzun bir nesne olan süngü, Göktürk alfabesine de bu biçimde yansımıştır. Süngü sözcüğünün başında bulunan "**s**" sesinin, bu tamganın oluşumunda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda Göktürk alfabesindeki tamgaların Türk yaşantısıyla ne düzeyde iç içe olduğu apaçık görülüyorken, bir alfabe yaratma işini Türk ulusuna yakıştırmak istemeyen batılı bilim adamları Orhun alfabesini Soğd, Pehlevi, İranî, Aramî veya doğrudan Sami kaynaklı gibi kabul etmişlerdir. Batıda Göktürk yazısını "**runik**" yazı diye nitelendiren dil bilimciler, bu yazının Slav kökenli olduğunu bile kanıtlama yoluna gitmişlerdir. Fakat bu tezlerin tamamı, doğru temellerden yoksun olmaları nedeniyle çürümüştür.

Türk dili üzerinde asılsız iddialarda bulunan oryantalistlerin (doğu bilimciler), Göktürk yazısının tarihi başlatan TÜRKler tarafından oluşturulduğunu ve hatta bu yazının tarihteki ilk alfabenin kalıntıları olduğunu er veya geç anlamalarını diliyoruz.

Göktürk Yazısında Sayılar

Orhun Yazıtları'nda sayılar, yazı ile belirtilmiştir. Sözcük düzeyinde kalan bu sayıların, rakamla yazılışı kaynaklarda bulunmamaktadır. Göktürkçede ya rakam tamgaları bulunmamaktadır ya da yazılı kaynaklarda geçmediği için (güçlü olasılık) bilinmemektedir. Eski Türkçede sayılar, "***bir, eki, üç, tört, biş, altı, yiti, sekiz, tokuz, on***" diye telaffuz edilir. Yazıtlarda sayıların kullanıldığı bir bölüm, şöyledir:

Bilge Kağan anlatıyor...	
Orkun	
Latin	*Kül Tigin, kony yılka yiti yigirmike uçdı. Tokuzunç ay yiti otuzka yog ertürtimiz, barkın bedizin bitig taşın biçin yılka yitinç ay yiti otuzka kop alkdımız.*
Günümüz Türkçesi	Kül Tigin koyun yılının on yedinci gününde vefat etti. Dokuzuncu ayın yirmi yedisinde yas töreni düzenledik. Türbesini, resimlerini, heykellerini ve yazıtını da Maymun yılının yedinci ayının yirmi yedisinde tamamen bitirdik.

Yukarıdaki örnek metinde, Eski Türkçede "**yiti yigirmi**" olarak okunan sayının, bugünkü Türkçede "**on yediye**" karşılık geldiğini görebiliriz. Göktürk yazısında sayıların yazımıyla ilgili kuralları, şöyle sıralayabiliriz:

1- Herhangi bir onluk sayıdan (10, 30, 50 gibi) "**önce**", herhangi bir birlik sayı (1, 4, 6 gibi) gelirse; onluk sayıdan bir tane düşürülür ve onluktan önce gelen sayı ona eklenir. Örneğin "**biş otuz**" sayısında, "**biş**" birlik sayısı "**otuz**" onluk sayısından önce geldiği için, "**otuz**" onluğundan bir tane düşürüp, elde edilen "**yirmi**" sayısının üzerine "**beş**" birliğini ekliyoruz. Böylece "**biş otuz**" sayısını, "**yirmi beş**" biçiminde günümüz sayı sistemine aktarıyoruz.

2- Herhangi bir onluk sayıdan "**sonra**", "**artukı**" (bugünkü artı gibi) edatını takip eden bir birlik sayı gelirse; onluk sayının üzerine birlik sayı doğrudan eklenir. Örneğin "**yigirmi artukı yiti**" sayısını, "**yirmi yedi**" biçiminde günümüz sayı sistemine aktarabiliriz.

3- Göktürk yazısındaki yüzlük ve binlik sayılar, günümüzdeki gibidir. "**Biş yüz**" sayısı, bugünkü "**beş yüz**" sayısıyla aynıdır. Aynı şekilde "**üç bin**" sayısı da günümüzdeki gibidir.

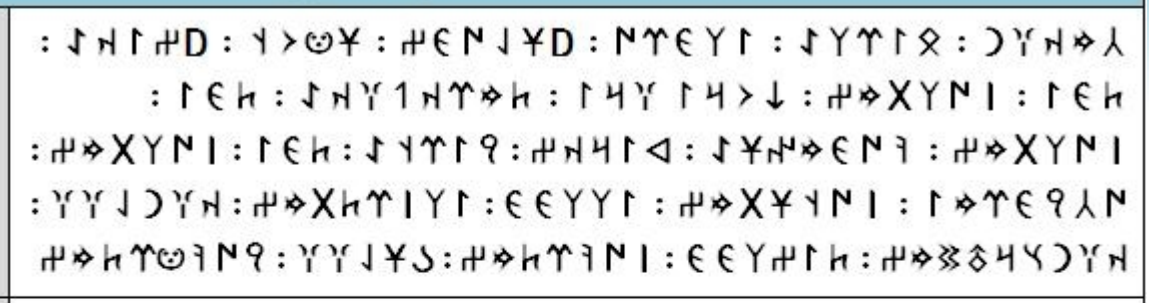
Şimdi öğrenmeyi pekiştirmek için birkaç örnek verelim: *bir toksan* **[81]**; *otuz artukı eki* **[32]**; *altı yüz artukı tört kırk* **[634]**; *üç bin yiti yüz artukı biş yigirmi* **[3715];** *tört yüz artukı sekiz elli* **[448]**

Göktürk Yazısıyla Örnek Metinler

Göktürk yazısında tamgalar, sayılar ve yazım kuralları ile ilgili öğrendiklerimizi pekiştirmek amacıyla, aşağıdaki Orhun Yazıtları'ndan birkaç örnek metin üzerinde alıştırma yapmanız yararlı olacaktır. Metinler hem Orkun alfabesiyle hem de Latin alfabesiyle verilmiş, günümüz Türkçesine aktarımı da en altta gösterilmiştir.

Bilge Kağan Yazıtı'ndan...	
Orkun	
Latin	*Meng yılsıg bodunta üze olurmadım. İçre aşsız taşra tonsuz yabız yablak bodunta üze olurtum. Tigin iki şad inim Köl Tigin birle sözleşdimiz. Kangımız eçimiz kazganmış bodun atı küsi yok bolmazun tiyin Türük bodun üçün tün udımadım küntüz olurmadım. İnim Köl Tigin birle iki şad birle ölü yitü kazgantım. Ança kazganıp biriki bodunug ot sub kılmadım.*
Günümüz Türkçesi	Zengin milletin üzerine kağan olmadım. Tam tersine karnı aç, sırtı çıplak, kötü ve perişan durumdaki milletin üzerine kağan oldum. Prens iki şad ve kardeşim Kül Tigin ile konuşup anlaştık. Babamızın ve amcamızın kazanmış oldukları milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk ulusu için gece uyumadım; gündüz oturmadım. Kardeşim Kül Tigin ve iki şad ile birlikte öle yite çalışıp kazandım. Böyle kazandığım için birleşik milleti ateş ile su gibi birbirine düşman etmedim.

Bilge Kağan Yazıtı'ndan...

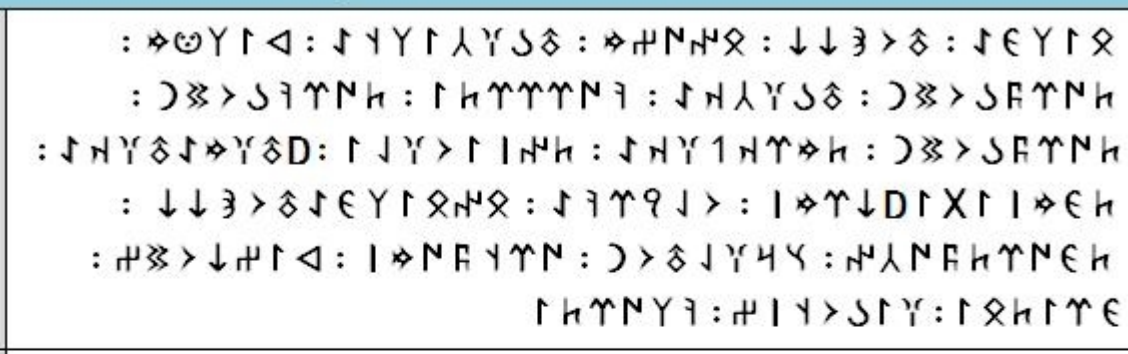
Orkun	
Latin	*Eçim kagan birle ilgeri yaşıl ögüz şantung yazıka tegi süledimiz. Kurıgaru temir kapıgka tegi süledimiz. Kögmen aşa Kırgız yiringe tegi süledimiz. Biş otuz süledimiz. Üç yigirmi süngüşdimiz. İlligig ilsiretdimiz, kaganlıgıg kagansıratdımız. Tizligig sökürtimiz, başlıgıg yüküntürtimiz.*
Günümüz Türkçesi	Amcam kağan ile birlikte doğuda Yeşil Irmağa ve Şantung Ovası'na kadar akın düzenledik. Batıda Demir Kapı'ya kadar akın düzenledik. Kögmen'i aşarak Kırgız ülkesine kadar asker sevk ettik. Toplam yirmi beş kere sefer ettik; on üç kez savaştık. Devletliyi devletsiz; kağanlıyı kağansız bıraktık. Dizlilere diz çöktürdük, başlılara baş eğdirdik.

Kül Tigin Yazıtı'ndan...

Orkun	
Latin	*Üze kök tengri asra yağız yir kılındukda ikin ara kişi oğlı kılınmış. Kişi oğlında üze eçüm apam Bumın Kağan İstemi Kağan olurmış. Olurupan Türk budunurig ilin törüsin tuta birmiş, iti birmiş.*
Günümüz Türkçesi	Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumın Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş.

Tonyukuk Yazıtı'ndan...

Orkun

Latin

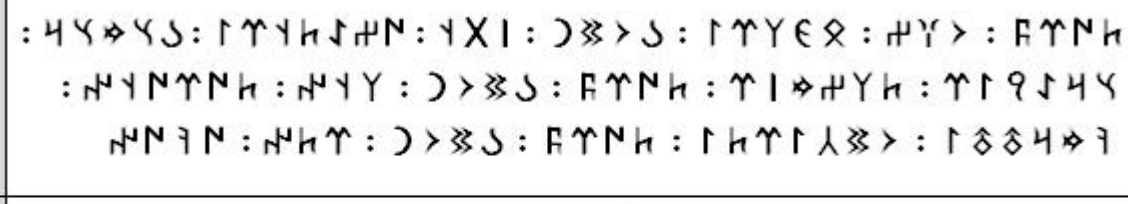
Bilge Tonyukuk ben özüm tabgaç ilinge kılıntım. Türk bodun tabgaçka körür erti. Türk bodun temir kapıgka tinsi oglı aytıgma tagka tegmiş idi. Yok ermiş ol yerke ben Bilge Tonyukuk tegürtük üçün sarıg altun örüng kümüş kuz koduz geri tebi agı bungsız kelürti.

Günümüz Türkçesi

Ben Bilge Tonyukuk'um; Çin ülkesinde doğdum. Ben doğduğumda Türk ulusu Çin'in egemenliği altında idi. Türk ulusunun Demir Kapı'ya "Göğün Oğlu" denilen dağlara ulaşmışlığı hiç yok imiş. Türk milletini o topraklara ben Bilge Tonyukuk ulaştıdığım için sarı altınları, beyaz gümüşleri, kızları, kadınları, hörgüçlü develeri ve ipekli kumaşları fazlasıyla önümüze getirdiler.

Kül Tigin Yazıtı'ndan...

Orkun

Latin

Türk Oğuz begleri budun eşiding. Üze tengri basmasar, asra yir telinmeser, Türk budun, ilirigin törüngin kim artatı, udaçı erti? Türk budun ertin, ökün!

Günümüz Türkçesi

Türk, Oğuz beyleri, milleti, işitin: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vaz geç, pişman ol!

Kaynakça

1- ERGİN, Muharrem, "*Orhun Abideleri*", Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2005

2- ERCİLASUN, Ahmet Bican, "*Türk Dili Tarihi*", Akçağ Yayınları, Ankara, 2005

3- ALYILMAZ, Cengiz, "*Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*", Kurmay Yayınları, Ankara, 2005

4- TEKİN, Talat, "*Orhon Yazıtları*", TDK Yayınları, Ankara, 2006

5- GABAIN, A. Von, "*Eski Türkçenin Grameri*", TDK Yayınları, Ankara, 2003

TÜRK Ulusu'nun Göktürkler gibi acunu titretebilecek güce kavuşması için, lütfen bu kılavuzu çevrenizdekilerle paylaşın.

Hazırlayan ve Sunan

ø ø ø ϕdz Î π Ú Ñ I-ÿãfI-úʎ2yãϕySû

!Ɔ>ϒϟ↓:ᚴᚱᛏᚴᚺ:ᛚᛏᛁᚺ